

HAFIZLIK EĞİTİMİ

Alan Bireylerin
Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları
The Center for Values Education Press

© Eserin Her Türü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN: 978-605-4036-99-8

Kitabın Adı

Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin
Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları

Yazar

Hüseyin Algur

Yayın Koordinatörü

Hulusi YİĞİT

Tasarım

Nuray YÜKSEL

Baskı-Cilt

ÇINAR MAT. ve YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Caddesi
Ata Han No:34 / 5 Bağcılar - İSTANBUL
Tel: 0212 628 96 00 - Faks: 0212 430 83 35
Sertifika No: 45103

1. Basım

Ekim 2019

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sokak. NO :7 Eyüpsultan-İSTANBUL
www.ensarneyriyat.com.tr e-mail: siparis@ensarneyriyat.com.tr

HAFIZLIK EĞİTİMİ

**Alan Bireylerin
Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları**

Dr. Hüseyin ALGUR

Özgeçmiş

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ALGUR

1985 yılında Amasya/Merzifon'da doğdu. İlk ve ortaokulu Gümüşhacıköy'de, ortaöğrenimini Merzifon'da tamamladı. 2007 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2009 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde "İlköğretim İkinci Kademe Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmen-Öğrenci İletişimi (Bayrampaşa Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezini tamamladı.

2018 yılında Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi alanında "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezini tamamladı. 2007-2013 yılları arasında İstanbul, Ardahan ve Çorum'da MEB'e bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yaptı. Eylül 2013-Haziran 2018 tarihleri arasında Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Bilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yaptı. Haziran 2018 tarihi itibariyle aynı birimde Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve 2 çocuk babasıdır.

Teşekkür

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok kişinin desteğini gördüm. Bu kapsamda öncelikle Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR, Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU, Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ, Doç. Dr. Macid YILMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÜN hocalarıma; araştırmanın hazırlık aşamasında desteklerini gördüğüm Prof. Dr. Mustafa KÖYLÜ, Dr. Öğr. Üyesi İslam DEMİRCİ ve Öğrt. Gör. Kamil Ruhi ALBAYRAK'a; araştırma kapsamında geliştirilen veri toplama araçlarına değerlendirme yapan Doç. Dr. Özcan GÜNGÖR, Doç. Dr. Bayramali NAZIROĞLU, Doç. Dr. Gülüşan GÖCEN, Dr. Osman TAŞKIN, Arş. Gör. Halil İbrahim ÖZASMA, Dr. Mahmut GÜZEL, Vahap VAHAPOĞLU'na; ASÖ 14 ölçeğini kullanmam için izin veren Prof. Dr. Mehmet ESKİN'e; geliştirilen ölçeklerin istatistiksel analizlerinde desteklerini gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Esin AVCI ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKMAK'a; kitabın son okumasını yapan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TUNÇER, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÇAKMAK, Dr. Öğr. Üyesi İslam DEMİRCİ ve Arş. Gör. Büşra YURTALAN'a ve her zaman destek ve dostluğunu gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim GÖL'e teşekkür ediyorum.

Araştırmanın Kur'an kurslarında uygulanması için gerekli izin ve bilgileri veren Diyanet İşleri Başkanlığı'na ve DİB Din Hizmetleri Genel Müdürü Bünyamin ALBAYRAK'a, araştırma kapsamında ziyaret edilen Kur'an kurslarının bağlı olduğu, Pendik, Sultanbeyli, Eyüp, Bayrampaşa, Trabzon, Rize, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya Bat-

talgazi, Amasya, Ankara Pursaklar, Konya, Isparta, Akhisar, İzmir ve Erzurum müftülüklerine, ziyaret edilen Kur'an kurslarında bizi güler yüzle karşılayan ve her türlü desteği veren kurs yöneticileri ve öğretmenlerine; araştırmaya katılarak değerli görüşlerini paylaşan bütün katılımcılara özellikle teşekkür ediyorum. Ayrıca bu çalışmayı basarak siz okurlara ulaşmasını sağlayan Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları'na minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Gerek bu çalışmanın hazırlanması ve alan araştırmasının yapılması sürecinde gerekse hayatımın her anında güçlü desteğini gördüğüm eşim Rukiye ALGUR'a özellikle teşekkür ediyorum.

Önsöz

Kur'an-ı Kerim, nazil olmaya başladığı günden itibaren öncelikle Hz. Peygamber (s.a.s.) olmak üzere sahabe tarafından ezberlenmiş ve hükmüyle amel edilmiştir. İlk dönemlerde Kur'an, korunması, sözlü kültürün yaygın olması, Allah'ın rızasının kazanılmak istenmesi gibi gerekçelerle ezberlenmiş, zamanla hafızlık eğitimi, bir gelenek haline gelerek günümüze kadar devam etmiştir.

Hafızlık eğitiminin hangi motivasyon, hedef ve gerekçelerle alındığının bilinmesi ve bireyin psiko-sosyal durumunun göz önünde bulundurulması söz konusu eğitimin niteliği açısından önemlidir. Bu kapsamda araştırmada büyük bir çaba, azim ve zaman gerektiren hafızlık eğitime başlamadan önceki süreçte, söz konusu eğitime nasıl bir anlam yüklendiği, hangi hedef ve gerekçelerle ve nasıl karar verildiği üzerinde durulmuş, hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumları ile stres düzeylerinin çeşitli bağımsız değişkenlere göre farklılaşma durumu araştırılmıştır. Ayrıca bu araştırma, hafızlık eğitiminde hangi yöntemin kullanıldığı, kurs ortamı ve bireylerin psiko-sosyal durumlarının nasıl olduğu, söz konusu eğitimi alan bireylerin eğitim, meslek ve hafızlığın korunması kapsamında neler yapılacağına dair değerlendirmeleri içermektedir.

2018 yılında doktora tezi olarak tamamlanan bu çalışma, kitap olarak hazırlanırken yeniden gözden geçirilmiş ve bazı düzenlemeler yapılmıştır. Çalışmamız giriş ve sonuç bölümü ile birlikte dört bölüm-

den oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, alt problemleri, amacı ve ilgili çalışmalar hakkında bilgi verilmektedir.

Birinci bölümde “hafız” kavramı ve hafızlık eğitiminin Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminden günümüze kadarki tarihsel süreci hakkında İslam Tarihi, Kıraat ve Tefsir kitaplarından yararlanılarak hatırlatıcı bilgiler verilmiştir. Bu bölüm, Cumhuriyet’in kuruluşundan günümüze hafızlık eğitimi hakkında yapılan değerlendirmeler ile sonlandırılmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümü olan bulgu ve yorumlar bölümünde ilk olarak araştırma yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının tanıtımı bu bölümde yapılmıştır. Araştırma için geliştirilen Hafızlık Eğitimi Psiko-Sosyal Durum Ölçeği (HEPSÖ) ve Hafızlık Eğitimi Motivasyon Ölçeği (HEMÖ) güvenilirlik ve geçerlik testlerine de yer verilen bu bölümde ayrıca araştırmanın evren ve örnekleme hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde önce nicel yöntem kapsamında kullanılan bağımsız değişkenlere dair betimsel verilere yer verilmiştir. Sonrasında, bazı bağımsız değişkenlerin “psiko-sosyal durum”, “motivasyon durumu” ve “stres düzeyi” ile ilişkilerine bakılarak araştırmanın hipotezler sınanmıştır. İkinci olarak nitel verilerin analizinde, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanmasına dayanan betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde görüşme yapılan bireylerin düşüncelerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Son olarak “tartışma ve yorum” başlığı altında “karma yöntem” kapsamında nicel ve nitel yöntemlerle elde edilen veriler, literatürle birlikte değerlendirilerek giriş bölümünde ifade edilen alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır.

Sonuç ve öneriler bölümünde araştırmanın nicel ve nitel verileriyle ulaşılan sonuçlar ve karma yöntem kapsamında yapılan değerlendirmeler doğrultusunda hafızlık eğitiminin niteliğinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür 5

Önsöz 7

İçindekiler 9

Tablolar ve Şekiller Listesi 11

Kısaltmalar 14

Giriş 17

1. HİPOTEZLER	20
2. AMAÇ ve ÖNEM	23
3. VARSAYIMLAR	24
4. SINIRLILIKLAR	24
5. İLGİLİ ÇALIŞMALAR	25

Bölüm I Hafız Kavramı ve Kurumsal Olarak Hafızlık Eğitimi

1. HAFIZ KAVRAMI	37
2. HAFIZLIK EĞİTİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ	40
3. CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE HAFIZLIK	53
4. HAFIZLIK EĞİTİMİNDE YÖNTEM	60
4.1. Hafızlık Eğitiminin Uygulama Biçimleri ve Kullanılan Yöntemler	62
4.2. Hafızlık Eğitimi Verilen Kurumlarda Kur'an'ın Anlaşılmasına Yönelik Faaliyetler	78
5. TÜRKİYE'DE HAFIZLIK EĞİTİMİ VEREN KURUMLAR	80
5.1. Diyanet İşleri Başkanlığına Bağlı Resmi Kur'an Kursları	80
5.2. Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Kurumlarda Hafızlık Eğitimi	82
5.3. Resmi Olmayan Yollarla Alınan Hafızlık Eğitimi	83

Bölüm II Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları

1. Yöntem	89
1.1. Veri Toplama Araçları	91
1.2. Hafızlık Eğitiminde Psiko-Sosyal Durum, Motivasyon Durumu ve Stres Düzeyi Arasındaki İlişki	103
1.3. Evren ve Örneklem	104

2.	Bağımsız Değişkenlere Göre Hafızlık Eğitiminde Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durum İle Stres Düzeyine İlişkin Bulgular	115
2.1.	Yaşa Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	115
2.2.	Cinsiyete Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	122
2.3.	Aile İkametine Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	126
2.4.	Aile Aylık Gelirine Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon durumu, Stres Düzeyi	130
2.5.	Okul Mezuniyetine Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	134
2.6.	Hafızlık Eğitimi Sonrası Eğitime Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	139
2.7.	Sosyal Yaşantılardan Yoksun Olma Düşüncesine Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	144
2.8.	Hafızlık Eğitimini Tavsiye Etmeye Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	148
2.9.	Kursun Fiziki İmkânlarına Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	152
2.10.	Hafızlık Eğitimindeki Hedefe Göre Psiko-Sosyal ve Motivasyon Durumu, Stres Düzeyi	157
3.	Hafızlık Eğitimi Kapsamında Elde Edilen Nitel Veriler	160
3.1.	Hafızlık Eğitimi Öncesi Süreç	161
3.2.	Hafızlık Eğitim Süreci	172
3.3.	Hafızlık Eğitimi Sonrası Süreç	222
4.	TARTIŞMA VE YORUM	230
4.1.	Hafızlık Eğitimi Alan Bireyin Genel Özellikleri	231
4.2.	Hafızlık Eğitimini Etkileyen Unsurlar	232
4.3.	Bağımsız Değişkenler	259
4.4.	Hedef, Gerekçe ve Tutum	269
4.5.	Yöntem	281
4.6.	Farkındalık, Hazır Olma	289
4.7.	Hayata Yansıma, Sosyal Yaşantılara Etki	293
4.8.	İletişim	298
4.9.	Kurs Ortamı	315
4.10.	Genel Ruh Hali	328
4.11.	Yüklenen Anlam	334
4.12.	Hafızlık Eğitimi Sonrası	335
	SONUÇ VE ÖNERİLER	345
	KAYNAKÇA.	361

Tablolar ve Şekiller Listesi

Tablo 1: 1980-2015 Yılları Hafızlık Belgesi Alan Öğrenci Sayıları	59
Tablo 2: 1980-2015 Yılları Arası Kur'an Kursu ve Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenci Sayısı	82
Tablo 3: HEPSÖ Ölçeği Faktör Dağılımı	97
Tablo 4: HEMÖ Ölçeği Faktör Dağılımı	100
Tablo 5: Psiko-Sosyal Durum, Motivasyon Durumu ve Stres Düzeyi Arasındaki İlişki	103
Tablo 6: Bağımsız Değişkenlere Göre Örneklemenin Genel Özellikleri	107
Tablo 7: Yaşa Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	117
Tablo 8: Yaşa Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	119
Tablo 9: Yaşa Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	121
Tablo 10: Cinsiyete Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	122
Tablo 11: Cinsiyete Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	124
Tablo 12: Cinsiyete Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	125
Tablo 13: Aile İkametine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	126
Tablo 14: Aile İkametine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	128
Tablo 15: Aile İkametine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	129
Tablo 16: Aile Aylık Gelirine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	130
Tablo 17: Aile Aylık Gelirine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	132
Tablo 18: Aile Aylık Gelirine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	133
Tablo 19: Okul Mezuniyetine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	134

Tablo 20: Okul Mezuniyetine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	136
Tablo 21: Okul Mezuniyetine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	138
Tablo 22: Hafızlık Eğitimi Sonrası Eğitime Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	140
Tablo 23: Hafızlık Eğitimi Sonrası Eğitime Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	141
Tablo 24: Hafızlık Eğitimi Sonrası Eğitime Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	143
Tablo 25: Sosyal Yaşantılardan Yoksun Olma Düşüncesine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	144
Tablo 26: Sosyal Yaşantılardan Yoksun Olma Düşüncesine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	146
Tablo 27: Sosyal Yaşantılardan Yoksun Olma Düşüncesine Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	147
Tablo 28: Hafızlık Eğitimini Tavsiye Etme Durumuna Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	149
Tablo 29: Hafızlık Eğitimini Tavsiye Etme Durumuna Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	151
Tablo 30: Hafızlık Eğitimini Tavsiye Etme Durumuna Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	151
Tablo 31: Kursun Fiziki İmkânlarına Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	153
Tablo 32: Kursun Fiziki İmkânlarına Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	155
Tablo 33: Kursun Fiziki İmkânlarına Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	156

Tablo 34: Belirlenen Hedefe Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Psiko-Sosyal Durumlarının İstatistiksel Analizi	157
Tablo 35: Belirlenen Hedefe Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon Durumlarının İstatistiksel Analizi	158
Tablo 36: Belirlenen Hedefe Göre Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Stres Düzeylerinin İstatistiksel Analizi	159
Tablo 37: Hafızlık Eğitimi Karar Vermeye Etki Eden Unsurlar	163
Tablo 38: Hafızlık Eğitiminde Gerekçe	163
Tablo 39: Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Belirlediği Hedefler	271
Tablo 40: HEMÖ Ölçeği Ortalama Puanları	281
Tablo 41: Örneklemin Hafızlık Eğitiminde Kullanılan Yönteme Göre Dağılımı	284
Tablo 42: Farkındalık Alt Boyutu Ortalama Değeri	290
Tablo 43: Örneklemin Hazırlık Eğitimi Alma Durumu ve Bu Eğitimi Aldığı Süreye Göre Dağılımı	292
Tablo 44: Kurs Hocası İle İletişim Alt Faktörünün Ortalama Değerleri	314
Tablo 45: Kurs Ortamı Alt Boyutunun Aldığı Ortalama Değer	320
Tablo 46: Hafızlık Eğitimi Alan Bireylere Göre Kursun Kaygı Verici Yönleri	323
Tablo 47: Hafızlık Eğitimi Alan Bireyleri Kursta Motive Edici Unsurlar	326
Tablo 48: Hafızlık Eğitimi Alan Bireyin Genel Ruh Hali	329
Tablo 49: Hafızlık Eğitiminde Bireyi Mutlu Eden Unsur	329
Tablo 50: ASÖ Ölçeği Ortalama Değerleri	330
Tablo 51: Örneklemin Hafızlık Eğitimini Tamamlayabilme Düşüncesine Göre Dağılımı	332
Tablo 52: Hafızlık Eğitiminde Başarılı Olma Düşüncesi	333
Tablo 53: Örneklemin Hafızlık Eğitimi Sonrası Çalışma Alanına Göre Dağılımı	337
Şekil 1: Nitel Verilerde Yer Alan Temalar	161
Şekil 2: Hafızlık Eğitimini Karma Yöntem Kapsamında Değerlendirme Başlıkları	258

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhi's-Selam
agb.	Adı geçen bildiri
age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
agp.	Adı geçen program
agt.	Adı geçen tez
ÂİHL	Anadolu İmam Hatip Lisesi
akt.	Aktaran
ASÖ 14	Algılanan Stres Ölçeği
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
ÇOMÜSBE	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
Erş. Tar.	Erişim Tarihi
EÜİFD	Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
EÜSBED	Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
h.	Hicrî
Haz.	Hazırlayan
HEMÖ	Hafızlık Eğitimi Motivasyon Ölçeği
HEPSÖ	Hafızlık Eğitimi Psiko-Sosyal Durum Ölçeği
HÜİFD	Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İHL	İmam Hatip Lisesi
İHO	İmam Hatip Ortaokulu
İÜİFD	İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
K	Katılımcı
m.	Milâdî

MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜSBE	Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ö.	Ölümü
PDR	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.s.	Sallallâhu Aleyhi Vesellem
SDÜSBE	Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ss.	Sayfa sırası
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SÜİFD	Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SÜSBE	Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
RTEÜSBE	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
TİDEF	Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu
ts.	Tarihsiz
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl

Giriş

Kur'an-ı Kerim'in baştan sona ezberlenmesi suretiyle hıfzedilmesi-ne hafızlık, bu eylemi gerçekleştirenlere de hafız denir.¹ Hafızlık, Hz. Muhammed (s.a.s.)'e vahyin gelişiyile birlikte var olan bir olgudur. Kur'an'ı Kerim, her dönemde başta Allah'ın rızasını kazanmak ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in tavsiyelerini yerine getirmek gibi dini gerekçelerle ezberlenmiştir. İlk dönemlerde Kur'an, daha çok manasına hakim olunması ve hükmüyle amel edilmesi için ezberlenirken sonraki dönemlerde bir geleneğin sürdürülmesi gibi farklı amaçlar da gündeme gelmiştir².

Tarihsel süreçte Dâru'l-Erkam'da başlayarak suffa, küttap, mektep, dâru'l-kurrâ ve dâru'l-huffazlarda verilen Kur'an ve hafızlık eğitimi, günümüzde resmi olarak Diyanet İşleri Başkanlığı³ (DİB)'na bağlı Kur'an kurslarında, resmi olmayan Kur'an kurslarında ve şahsi gayretlerle devam ettirilmektedir. DİB verilerine göre 2014-2015 eğitim-öğretim yılı itibariyle Hafızlık Eğitim Programı uygulayan 1076 resmi Kur'an kursunda 18.235'i kız, 16.138'i erkek olmak üzere 34.373 öğrenci hafızlık eğitimi alırken, hafızlık temel eğitim programı uygulayan 609 Kur'an kursunda da 13.329'u erkek, 9.336'sı kız öğrenci olmak üzere toplam 22.665 öğrenci eğitim almaktadır⁴.

1 Nebi Bozkurt, "Hafız", *DİA*, 1997, C. 15, ss. 74-78.

2 Suat Cebeci, Bilal Ünsal, "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2006, C. 4, S. 11, ss. 27-52.

3 Diyanet İşleri Başkanlığı, araştırmada "DİB" olarak ifade edilecektir.

4 Hafızlık eğitimi ile ilgili sayısal veriler tarafımızca yapılan başvuru kapsamında 45796484-254.01- sayı ve 04/05/2016 tarihli yazıyla DİB'den temin edilmiştir. İlgili yazı

Eğitim sistemindeki gelişmelere bağlı olarak genelde din eğitimi, özelde Kur'an ve hafızlık eğitimi uygulamaları her dönem farklılık göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde sadece özel izinle yapılan Kur'an ve hafızlık eğitimi, çok partili hayata geçildikten sonra yaygınlaşarak devam etmiştir. Sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitimle birlikte hafızlık eğitimi veren Kur'an kursu ve bu eğitimi alan öğrencilerin sayılarında ciddi düşüşler yaşansa da zamanla eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerle hafızlık eğitimine olan temayül tekrar artmıştır.⁵

Günümüzde Kur'an kursları ve hafızlık eğitimi üzerine yapılan farklı çalışmalarda Kur'an kurslarının fiziksel olarak bir standardizasyon sorununun olduğu vurgulanmış, etkili bir eğitim için fiziksel mekanların iyileştirilmesi, eğitim programlarının ve kullanılan yöntemlerin geliştirilmesi, hafızlık eğitiminin temel paradigması, öğrencilerin gelişim özelliklerinin dikkate alınması, hafızlığın daha fonksiyonel olarak kullanılması bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır.⁶ Bu değerlendirmelere bütüncül olarak bakıldığında, hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumlarının gerektiği ölçüde dikkate alınmadığı, "Kur'an'ın korunması" amaçlı ortaya çıkan hıfz geleneğinin günümüzde hedefinin tam olarak belirlenemediği ve oldukça zorlu bir süreç sonunda tamamlanan eğitimin birey, toplum

için bkz. Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Doktora Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2018, s. 357.

- 5 Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yay., İstanbul 2015, s. 472-484.
- 6 Ahmet Koç, "Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik", *Etkili Din Öğretimi*, TİDEF, 3. Baskı, İstanbul 2010, s. 501; Suat Cebeci, "Kur'an Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi", *Diyanet İlmî Dergi*, 2010, C. 46, S. 4, ss. 7-22; Mustafa Atilla Akdemir, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, 2010, S. 13, ss. 21-40; Abdullah Emin Çimen, "Hafızlık Müessesesi, Ülkemizdeki Hafızlık Çalışmaları İle İlgili Bazı Değerlendirmeler ve Hafızlığın Sağlamlaştırılmasında Bir Metot Denemesi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 18, ss. 92-93; Yavuz Fırat, "Kur'an Eğitimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007, S. 23, ss. 560-566; M. Faruk Bayraktar, "Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları", *X. Kur'an Sempozyumu Kur'an ve Eğitim*, Fecr Yay., Ankara 2008, ss. 124-126.

ve akademik birikime katkı sağlayıcı yönde kullanılamamış olduğu görülmektedir.

Tarihsel süreçten günümüze kadar yaşanan tecrübelerin ışığında bu araştırmanın temel problemi; “hafızlık eğitimi alan bireylerin motivasyon ve psiko-sosyal durumu ile stres düzeylerini hangi değişkenlerin etkilediğini ve söz konusu eğitime bireylerin nasıl bir anlam yüklediklerini, hangi gerekçelerle ve nasıl karar verdiklerini, bu eğitim sürecinde bir hedeflerinin olup olmadığını, eğitimde nasıl bir yöntem takip edildiğini, eğitim alınan kurs ortamının ve psiko-sosyal durumlarının nasıl olduğunu, hafızlık eğitimini tamamladıktan sonra nasıl bir eğitim almak istediklerini, hangi tür meslekleri tercih edeceklerini ve hafızlığın korunması için neler yapılması gerektiğini ortaya koymak” olarak belirlenmiştir.

Belirlenen bu temel problem çerçevesinde araştırmada kullanılan nicel veri toplama araçlarıyla hafızlık eğitimi alan bireylerin psiko-sosyal durumu, motivasyon durumu ve stres düzeyi ile yaş, cinsiyet, aile ikameti, aile aylık geliri, okul mezuniyeti, hafızlık eğitimi sonrası istenen eğitim türü, sosyal yaşantılardan yoksun olma düşüncesi, hafızlık eğitimini tavsiye etme durumu, hafızlık eğitimi alınan kursun fiziki imkânları hakkındaki düşünce ve hedef bağımsız değişkenleri arasındaki ilişki araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan nitel görüşmelerde hafızlık eğitimi öncesiyle ilgili olarak, hafızlık eğitime karar verme sürecinde hangi etkenlerin belirleyici olduğu, bu eğitimin hangi gerekçelerle yapıldığı, hafızlık eğitimi alan bireylerin bu eğitime nasıl bir anlam yüklediği ve hafızlık eğitimi öncesinde nasıl bir hazırlık yapıldığı sorularına; hafızlık eğitimi süreci ile ilgili olarak, hafızlık eğitimi alan bireylerin aldıkları eğitimle ilgili geleceğe yönelik gerçekleştirilmeyi istedikleri hedeflerinin ne olduğu, bu eğitimde hangi yöntemlerin kullanıldığı, toplumsal hayattan belli bir süre ayrılan bireylerin sosyal yaşantıları, arkadaş, öğretici ve aileleriyle ilişkilerinin nasıl olduğu ve

hafızlık eğitimi verilen kurslarda öğrencilerin psiko-sosyal durumlarının göz önünde bulundurularak gerekli fiziksel ortam, araç-gereç ve yaşam alanının oluşturulup oluşturulmadığı sorularına; hafızlık eğitimi sonrası ile ilgili olarak da, hafızlık eğitimi sonrasında ne tür bir eğitim alınmasının ve hangi tür mesleklerin düşünüldüğü, hafızlık eğitimi sonrasında ezberlenen ayetlerin unutulmaması için neler yapılması gerektiği sorularına cevap aranmıştır.

Elde edilen nicel ve nitel veriler birlikte değerlendirilerek aşağıda yer alan alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Herhangi bir birey hafızlık eğitimine nasıl karar verir? Karar vermeye etki eden unsurlar nelerdir?
2. Hafızlık eğitimi alan bireyler hangi gerekçelerle söz konusu eğitimi alır? Bu eğitime yönelik nasıl bir tutum geliştirirler?
3. Hafızlık eğitimi alan bireyler söz konusu eğitimin ne kadar farkındadır?
4. Hafızlık eğitimi alan bireyin sosyal ilişkileri ne düzeydedir?
5. Hafızlık eğitimi alan bireylerin yaşadığı ortam ile ilgili tutumları nasıldır?
6. Hafızlık eğitimi alan bireylerin stres düzeyleri ile ilgili neler söylenebilir?
7. Hafızlık eğitimi alan bireyler söz konusu eğitimi tamamladıktan sonraki hayatlarıyla ilgili eğitim, meslek ve hafızlığın korunması kapsamında neler düşünmektedir?

1. HİPOTEZLER

Çalışmada kullanılan nicel araştırma yöntemiyle ilgili olarak oluşturulan alt problemler kapsamında hipotezler şöyle belirlenmiştir:

H1.a.1: Hafızlık eğitimine erken yaşta başlayan bireyler ile ileri yaşlarda başlayan bireyler arasında psiko-sosyal açıdan anlamlı bir fark vardır.